

ԲԱՅԱՏՐՈՒԱԾ
ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

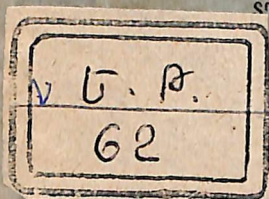

Պատրաստեց՝ Ե. Զ.

Կ. ՊՈԼԻՍ

1914

ՀՊԱԳՐ. «ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ»Ի

1999

Ե. Բ.
62

ԲԱՑԱՏՐՈՒԱԾ
ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

Պատրաստեց՝ Ե. Բ. Դրագուան

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. «ԱԶԱՏԱՄԱՐՏ»Ի

1914

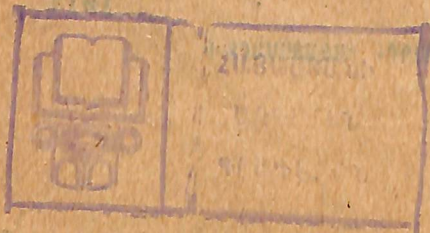
ԵՐԿՈՒ ԽՕՄԲ

Ընդհանուր պատերազմին առթիւ զինուորական բառերու գործածութիւնը մեծ համեմատութիւններ առած է մամուլին մէջ։ Ամէն օր կը կրկնուին մասնագիտական բառեր՝ յանախ մինչեւ հիմա անծանօթ մնացած հայ ընթերցողին։ Եւ պէտք է ըսել որ այդ բառերէն եւ բացատրութիւններէն մեծ մասը սխալ կերպով կը գործածուին։ Արդ, թէ՛ այդ կարգի բառերը՝ որոշ չափով վերջնական ձեւի մը մէջ դնելու, եւ թէ՛ անոնց իմաստները կարելի եղածին չափ ճշդելու նպատակով կը հրատարակենք ներկայ գրօյլը, որ կը պարունակէ բանակի եւ ընդհանրապէս պատերազմի վերաբերող գործածական բառերը՝ հայերէն, քուրմերէն եւ ֆրանսերէն, ներկայացնելով նաեւ այդ բառերու իմաստն ու արժեքը։

Այս բառարանը՝ նախապէս «Ազատամարտ»ի մէջ օրք օրին հրատարակուած՝ ընդհանուր ցանկութեան վրայ է որ կը հրատարակենք ներկայ գրօյլով, աւելի եւս սրբագրուած եւ կրկնապէս նոյնացուած։

Խմբագրութիւն Ա.Զ.Ս.Ս.Մ.Մ.Բ.Տ.Ի

28-61

62-96

1. Բանակային զորք
2. Բանակային զորք
3. Բանակային զորք
4. Բանակային զորք
5. Բանակային զորք
6. Բանակային զորք
7. Բանակային զորք
8. Բանակային զորք
9. Բանակային զորք
10. Բանակային զորք
11. Բանակային զորք
12. Բանակային զորք
13. Բանակային զորք
14. Բանակային զորք
15. Բանակային զորք
16. Բանակային զորք
17. Բանակային զորք
18. Բանակային զորք
19. Բանակային զորք
20. Բանակային զորք
21. Բանակային զորք
22. Բանակային զորք

1.— ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԱՍԵՐԸ

Ուէ երկրի բանակ զանազան բաժանումներ ունի՝ իր գործունէութեան վայրին համաձայն:

Յամաֆային բանակը (armée de terre-պէրրի օր-սու), որ կը գրաւէ երկրի մը զինուորական ուժերուն մեծագոյն մասը, այն բանակն է որ կը ծառայէ հողին վրայ, և յատկացուած է զլիաւորաբար աւնոր պաշտպանութեան: Յամաքային բանակին մաս կը կազմեն ցամաքին վրայ գործածուած բոլոր զինուորական միջոցները:

Ծովային բանակը (armée de mer-պահրի օր-սու) ամբողջութիւնն է այն զինուորական ուժերուն՝ որոնք կը ծառայեն նաւատորմին մէջ: Նաւատորմն ևս իր բոլոր ստորաբաժանումներով մաս կը կազմէ ծովային բանակին:

Օդային բանակը (armée de l'air-հեկաի օր-սու) ցամաքային և ծովային բանակներու մէկ լրացուցիչ մասն է որ կը ծառայէ օդին մէջէն՝ զինուորական գործողութեանց:

Սխալ է հետեւցնել թէ ծովային բանակը միայն ծովուն վրայ կը կատարէ իր պաշտպանութիւնը: Ան չափ անգամ կը ստանձնէ ցամաքին պաշտպանութիւնն ևս: Ասկէ զատ, օրինակի համար Թուրքիոյ մէջ, ծովային զինուորները իրենց երկրապահ ծառայութիւնը միայն ցամաքի վրայ կը կատարեն:

2.— ԲԱՆԱԿԻՆ ԴԱՍԵՐԸ

Բանակները կը բաժնուին ընդհանրապէս չորս դասերու՝ համաձայն անոնց ծառայութեան տեսչութեան:

Գործօն բանակը (armée active-նիզամիյէ աւֆէրի) խաղաղութեան ժամանակ զէնքի տակ գրտնուած զինուորներէն կը բաղկանայ: Թուրքիոյ մէջ գործօն ծառայութիւնը հետեւազօրքի և փոխադրազօրքի համար 2 տարի է՝ 20 տարեկանէն սկսելով, բանակին միւս կարգերուն և ոստիկանազօրքին համար 3 տարի, իսկ ծովային զինուորներուն համար 5 տարի:

Պահեստի բանակը (armée de réserve-իհիթաթ աւֆէրի) գործօն ծառայութիւնը լրացուցած այն դասն է՝ որ պատերազմի նման արտակարգ դէպքերու մէջ զէնքի տակ կը կանչուի: Թուրքիոյ մէջ պահեստի ծառայութիւնը, հետեւազօրքին և փոխադրազօրքին համար, բէտիֆներու դասը ջըն-

ջուած ըլլալով, 18 տարուան բարձրացաւ, բանակին միւս կարգերուն և ոստիկանազօրքին համար 17 տարիի, իսկ ծովային զինուորներու համար 7 տարիի:

Երկրապահ բանակը (armée territoriale-միւսթաֆաթ աւֆէրի) որ կը բաղկանայ իրենց գործօն և պահեստի ծառայութիւնը աւարտած զինուորներէ և որ զէնքի տակ կը կանչուի պատերազմի նման արտասովոր պարադաներու մէջ՝ երբ արդէն տուալին երկու դասերը ամբողջովին պատերազմի գացած են: Երկրապահ ծառայութիւնը հետեւազօրքին և փոխադրազօրքին համար Թուրքիոյ մէջ 5 տարի է, բանակին միւս կարգերը և ոստիկանազօրքը երկրապահ ծառայութիւն չունին, իսկ ծովային զօրքերուն համար 5 տարի:

Գաղթային բանակը (armée coloniale-միւսթաֆաթ օրսուսու) գաղութներու պաշտպանութեան յատկացուած բանակն է: Թուրքիոյ մէջ այս դասը գոյութիւն չունի:

3.— ԲԱՆԱԿԻՆ ԿԱՐԳԵՐԸ

Ճամաքային բանակները կը բաժնուին Հիմնական կարգերու և Օժանդակ կարգերու՝ իրենց կատարած ծառայութեան համաձայն:

Հիմնական կարգերը, որոնք ուղղակի կռիւին մասնակցող կարգերն են, հետեւեալներն են.

Հետևազորք (infanterie-փիասե ասֆերի) բանակին այն ստուար մասն է որ կազմուած է հետևակ զինուորներէ (fantassin-փիասե Գեֆերի) :

Հեծելազորք կամ այրուծից (cavalerie-սիւվարի ասֆերի) կը բաղկանայ հեծեալ զինուորներէ (cavalier-սիւվարի Գեֆերի) :

Հրետազորք (artillerie-բօփնու ասֆերի) թընդանօթի ծառայութեան մէջ կը գործածուի և կը բաղկանայ հրետածիգ զինուորներէ (artilleur-բօփնու Գեֆերի) :

Օժանդակ կարգերը հիմնական կարգերու պատերազմիչը դիւրացնելու կը ծառայեն, և ի միջի այլոց հետեւեալներն են. —

Ամրաւեցն զօր (génie-իսթիֆեսալ) .

Հեռագրազօր (թիէկրաֆեր) .

Կամրջաւեցն զօր (ֆօրթիւնիլ) .

Փոխադրազօր (convoi-նագլիէ) .

Սաւառնազօր (թայեարեհի) .

Օդանաւորդ զօր (պալօնիւր)

Հրեհ զօր (sapeur pompier-էրֆաթիէ) .

Առողջապահական զօր (corps de santé— սրհիիէ) :

4.— ԲԱՆԱԿԻՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐԸ

Բանակ (armée—օրսու) բառով կ'որակուի երկրի մը զինուորական ուժերուն ամբողջութիւնը և իր մէջ կը պարունակէ մէկէ աւելի զօրաբանակներ :

Զօրաբանակը (corps d'armée—գօլ օրսու) բաղկացած է երկու կամ երեք զօրաբաժիններէ կամ 30—45000 զինուորէ : Ամէն զօրաբանակ բացի այս զօրաբաժիններէն՝ կ'ունենայ հեծելազօրքի 1 կիսաբաժին, 1 վաշտ ամրաշէն զօրք, 1 վաշտ ռմբաձիգ, 1 վաշտ փոխադրազօրք, 1 գումարտակ հեռագրազօրք և 1 գումարտակ սաւառնազօրք :

Զօրաբաժինը (division—միրգա) կը բաղկանայ հետեւազօրքի 3 գունդէ, և 1 գունդ հրետազօրքէ, —միջին հաշուով 12էն 15 հազար զինուոր :

Կիսաբաժինը (brigade—իլլա) կը կազմէ զօրաբաժնի կէսը, բայց չափ մը բանակներու մէջ այլեւս գոյութիւն չունի այդ ստորաբաժանումը, ինչպէս օսմանեան բանակին մէջ, ուր կիսաբաժնի դրութիւնը վերցած է և կը գործածուի միայն հեծելազօրքի համար : Հեծելազօրքի կիսաբաժինը կը բաղկանայ հեծելազօրքի երեք գունդէ և երկու վաշտ հեծելազօրքի հրետազօրքէ :

Դուկըր (régiment—ալայ) կը բաղկանայ 3—4 վաշտ հետեւագործէ և գնդացիի 1 գումարտակէ, ընդամենը 3—4 հազար զինուոր:

Վաւսը (bataillon—բապուր) կը բաղկանայ 3 կամ 4 գումարտակէ, և կ'ըլլայ մինչեւ 1050 հոգի:

Դումարտակը (compagnie—պէօլիւք) կազմուած է երեք դասակէ՝ կամ 260 զինուորէ: Հեծելագործի գումարտակը (escadron—սիւվարի պէօլիւլիւ) բաղկացած է հեծելագործի 4 դասակէ:

Դասակը (section—բագրմ) կ'ըլլայ մինչեւ 80 հոգի՝ 8—10 ութեակէ բաղկացած,

Ութեակը (groupe—մանկա) կը բաղկանայ 8 զինուորէ:

Այս թիւերը պատերազմական վիճակի համար են. խաղաղութեան ատեն աւելի փոքրաթիւ կ'ըլլան յիշեալ բաժանումները:

Չօկաս (détachement—միւֆրեգէ) անունը կ'առնէ ու է գործառն՝ որ զինուորական գործողութեան մը համար բանակէն կ'անջատուի և վերոյիշեալ միութիւններէն (unité—հիւզը բամ) ու է մէկուն չի համապատասխաներ ու տարբեր կարգերէ բաղկացած է:

Խումբ (գրքա) կը կոչուի մէկ գումարտակէն նուազ եղող անորոշ թիւով ու է գործառն:

5.— ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՆՈՒՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Նուիրապետութիւնը (hiérarchie—սիսիէի մարաթիպ) այն աստիճանաւորումն է՝ որուն ենթարկուած են բանակին պատկանող զինուորականները:

Մարաջախար (maréchal—միւլէի) զինուորական նուիրապետութեան ամենալերին աստիճանն է: Այս աստիճանը չափ հազուադէպ կերպով կը տրուի:

Զօրաբաժնի գորավար (général de division—ֆերիգ) անմիջապէս մարաջախտէն ետք կուգայ: Այս աստիճանը կը կոչուի նաև պարզապէս գորավար (général): Օսմանեան բանակին կազմակերպութեան համաձայն այս աստիճանը ունի իր առաջին և երկրորդ կարգերը (պիլիմնի ֆերիգ և իֆիմնի ֆերիգ):

Կիսաբաժնի գորավար (général de brigade—միրիլիվա) աստիճանը՝ որ անմիջապէս զօրաբաժնի գորավարէն ետք կու գայ՝ մնացած է օսմանեան բանակին մէջ հակառակ կիսաբաժնի դրութեան հետեւագործին համար վերջուած ըլլալուն: Այս աստիճանը կը կոչուի նաև փոխ-գորավար (lieutenant-général):

Գնդապետ (colonel—միւրալայ) .

Գեր-գնդապետ (lieutenant-colonel—գայմագամ) .

Հազարապետ (major կամ chef de bataillon—պիմ պաթ) .

Փոխ-հազարապետ (գօլ աղասը) գրեթէ վերջած է օսմանեան բանակէն և անոր յաջորդած է աւագ հարիւրապետ (գրեմիլի եիւզպաթ) :

Հարիւրապետ (capitaine—էիւզ պաւը) .

Տեղակալ (lieutenant—միւլազիմը եվկի) .

Փոխ-տեղակալ (sous-lieutenant — միւլազիմը սանի) :

Փոխ-սպայ (candidat-officier—գապիք վեֆիի) :

Յիւնապետ (sergent major—պաւ չափու) .

Դեր-յիւնապետ (fourrier—պաւ չափու մուս-վիմի) .

Ներայիւնապետ (sergent—չափու) .

Տասնապետ (caporal կամ brigadier—օմ պաւը) :

Զինուոր (soldat—ճեֆեր) :

Զօրավարներ (officiers-généraux—երֆեան) կը կոչուին զինուորական նուիրապետութեան վերին կարգերը (Մարաջախտ, Զօրաբաժնի Զօրավար և Կիսաբաժնի Զօրավար) :

Բարձրասիւնան սպաներ (officiers supérieurs—իւմերա) կը կոչուին յաջորդ երեք կարգերը (Դըն-դապետ, Դեր-Գնդապետ և Հազարապետ) :

Սպաներ (officiers subalternes—գապըքան) կը կոչուին յաջորդ հինգ կարգերը (Աւագ Հարիւրապետ, Հարիւրապետ, Տեղակալ, Փոխ-Տեղակալ և Փոխ-Սպայ) :

Ներասպաներ (sous-officiers—ֆիւլիւ գապըքան) են յաջորդ երեք կարգերը (Յիւնապետ, Դեր-Յիւնապետ և Ներայիւնապետ) :

Վերոյիշեալ աստիճանները չափ անգամ կապ

չունին իրենց հրամայած զօրամասերուն հետ : Զօրաբաժնի զօրավար մը կրնայ հրամայել զօրաբանակի մը, կամ կիսաբաժնի զօրավար մը՝ զօրաբաժնի մը . որով տարբեր բաներ են զօրաբաժնի զօրավար (général de division) և զօրաբաժնի հրամանատար (commandant de division), կիսաբաժնի զօրավար (général de brigade) և կիսաբաժնի հրամանատար (commandant de brigade) : Նոյնպէս հարիւրապետը ընդհանրապէս կը հրամայէ գումարտակներու՝ որոնք մօտ 260 հոգիէ կը բաղկանան, ինչպէս նաև 1050 հոգիէն փաշտերու :

Մարտիկ (combattant) բառով կ'որակուին բանակին կազմին պատկանող այն բոլոր անձերը՝ որոնք կռիւի կը մասնակցին, զինուորական օրէնքներու համաձայն :

Կամաւոր (volontaire—կիօնիլլի) կը կոչուին այն անձերը՝ որոնք առանց բանակին կազմին պատկանելու՝ ինքնակամ կերպով կը մտնեն բանակին շարքերուն մէջ և կը մասնակցին պատերազմին :

Արձակագին (franc-tireur—միւնանիս) կը կոչուին այն քաղաքացիները, որոնք մասնաւորապէս քաղաքներու մէջ մղուած կռիւներու մէջ, կռիւին կը մասնակցին :

Կռուորդ (tirailleur—ալմը) կը կոչուին կռիւին մէջ գտնուող այն մարտիկները՝ որոնք զոհներու են կը մասնակցին հրացանի դորձածութեամբ :

Գերիւն (prisonnier—կալի) թշնամի բանակին բռնի կամ ինքնակամ անձնատուր եղած զինուորն է :

Բերդապան (garnison—գալի մուհաֆրզը) կը կոչուի այն զինուորը որ բերդի մը պաշտպանութեան կը յատկացուի :

Պահնորդ (garde—գարագոյ) կը կոչուին քաղաքի մը պահպանութեան կամ ներքին անդորութեան հսկող զինուորները :

Հերքապահը (sentinelle—նեղախնի) զանազան կէտերու վրայ դրուած պահակներ են՝ որոնք որոշ ժամանակներու մէջ կը փոփոխուին :

Բանասարը (officier d'ordonnance—կմիրպէր) այն սպան կամ ենթասպան է՝ որ հրամանատարի մը զեկոյցը գրաւոր կամ բերանացի կը հաղորդէ ուրիշի մը :

Լրասարը (կմիր աթլըսը) այն զինուորն է՝ որ գրաւոր հրամաններ փոխադրելու պաշտօն ունի :

Բաժապնաց (parlementaire—միւսթալիմէ գապիբի) կը կոչուի պատերազմիկ բանակներու պետերուն միջև հաղորդակցութեան ծառայող պաշտօնեան, որ շատ հազուադէպօրէն ոչ-զինուորական կ'ըլլայ : Իրեն կ'ընկերանայ ձերմակ դրօշակով նիզակ և փող ունեցող մարդ մը : Բանագնացը և իրեն ընկերացողը անձեռնմխելի են :

6.— ԾՈՎԱՅԻՆ ՆՈՒՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ծովային սպայ (officier de marine—պահրիէ գապիբի) կը կոչուին ծովային բանակին մէջ ծառայող զինուորականները, որոնք կը պատկանին բուն կռուող դասին :

Ծովային թմանդակ սպայ (officiers des corps auxiliaires) կը կոչուին այն ծովային զինուորականները, որոնք կը պատկանին նաւատորմին օժանդակ մասերուն, ինչպէս մեքենագէտ-սպայ (officier mécanicien), առողջապահական սպայ (officier du corps de santé), վարչական սպայ (officier d'administration), ևայլն :

Ցամաքային սպաներուն նման, ծովային սպաներու նուիրապետութիւնը ևս զանազան դասերու կը պատկանի .—

Ծովակալներ (officiers généraux—եթեան) :

Բարձրասիւնան սպաներ (officiers supérieurs—խւհրա) :

Սպաներ (officiers subalternes—գապըթան) :

Առաջին դասին մէջ կ'ընդնան՝

Ծովակալը (amiral—ամիրալ), որ շատ հազուադէպ է :

Դեր-ծովակալը (vice-amiral) :

Ենթածովակալը (contre-amiral) :

Երկրորդ դասին մէջ կ'ընդնան՝

Մովային գնդապետ (capitaine de vaisseau — պահիրիկ միւրայր) :

Մովային դեր-գնդապետ (capitaine de frégate — պահիրիկ գայմագամր) :

Մովային հազարապետ (capitaine de corvette — պահիրիկ պինպաւար) :

Երրորդ դասին կը պատկանին՝

Մովային հարիւրապետ (lieutenant de vaisseau — պահիրիկ եիւզպաւար) :

Մովային տեղակալ (enseigne de vaisseau — պահիրիկ միւլագիմի) :

Մովային փոխ-սպայ (aspirant — պահիրիկ գապիր վեֆիլի) :

Նուիրապետութեան այս կարգերէն զատ, կան նաև զանազան դասի ծովային սպաներ՝ իրենց ստանձնած պաշտօնին համաձայն. —

Հրետանիի սպաներ (officiers canonniers — պահիրիկ քօփնու գապիրի) :

Թորփիլանիի սպաներ (officiers torpilleurs) :

Հրացանանիի սպաներ (officiers fusiliers), և ընդ. :

7. — ԶԻՆՈՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Զինուորուորիկը (être soldat — աւֆերլիֆ) ամէն արու քաղաքացիի իր հայրենիքը պաշտպանելու պարտաւորութիւնն է :

Զինուորական ծառայութիւնը (service mili-

taire — խրսմեքի աւֆերիկ) արու քաղաքացիներու զինուորական պարտականութեան շրջանն է, որ Թուրքիոյ մէջ քսան տարեկանէն սկսելով հետեւազօրքի և փոխադրազօրքի համար 25 տարի է, ցամաքային ուրիշ կարգերու և ոստիկանազօրքին համար՝ 21 տարի, իսկ ծովային զինուորներուն համար՝ 17 տարի :

Կրնատեալ ծառայութիւնը (service restreint — խրսմեքը մաֆսուրէ) գործօն ծառայութեան նուազեցումն է ինչ ինչ պատճառներով : Թուրքիոյ մէջ զինուորական կրճատեալ ծառայութիւնը երկու տարիի տեղ մէկ տարի է՝ համալսարանաւարաններուն, համալսարանի ուսանողներուն և ուսուցիչներուն, ինչպէս նաև երկրորդական վարժարանի շրջանաւարտներուն համար :

Զինուորական գործօն ծառայութիւնը (service actif — խրսմեքը ֆիլիէի աւֆերիկ) զինուորներուն բուն զէնքի տակ գտնուած միջոցն է :

Արտօնեալ զինուորներ (հիբասը մեզուլե) անոնք են որոնք առժամաբար ազատ կը թողուին բանակին թուական պէտքը լրացած ըլլալով :

Զինեալ ծառայութիւնը (service armé — խրսմեքը մուսալլահա) զէնքով զինուորութիւնն է :

Անզին զինուորութիւնը (service non-armé — խրսմեքը կայրը մուսալլահա) մարմնական տկարութեան հետեանքով կատարուած առանց զէնքի ծառայութիւնն է :

Անմարզ զինուորները (եֆրասը կայրը մուալլեմէ) բնաւ զինուորական կրթութիւն չտեսած զինուորներն են:

Մարգուլամ զինուոր (եֆրասը մուալլեմէ) կը կոչուի այն զինուորը որ զինուորական կրթութիւն տեսած է: Թուրքիոյ մէջ զինուորական կրթութիւն տեսած կը սեպուին երեք ամիս զէնքով ծառայութիւն կատարողներ:

Զօրահաւաքը (recrutement—սալիք) ամէն տարի զինուորական տարիքը թեւակոխողներու զէնքի տակ կանչուին է:

Զօրակոչը (appel—նեկալ) զօրաշարժի հետեանքով զինուորական զանազան դասերու զէնքի տակ կանչուին է:

Զինուորագրութիւնը (enrôlement—ախար ասֆեր) զօրահաւաքով զէնքի տակ կանչուած զինուորացիներուն բանակին մէջ մտցնելն է:

Զինուորագրական յանձնաժողով (bureau de recrutement—ախար ասֆեր մեհլիսի) այն մարմինն է որ նորակոչներու զինուորագրութեամբ կը զբաղի:

Դաս (classe—սընըֆ) կը կոչուի միեւնոյն տարւածան մէջ ծնած զինուորներու ամբողջութեան. ինչպէս 1890ի դասը:

Զինուորացու (միլեֆիլեֆիյն) կը կոչուի այն քաղաքացին որ իր զինուորական տարիքին մէջ թեւակոխած է:

Նորագիր (conscrit—եֆրասը նեթիսէ) կը կոչուի

այն զինուորացուն՝ երբ ալեւս զինուորագրութեան ենթարկուած է:

Վիճակարկութիւնը (tirage au sort—գուրա մուամեկեսի) այն գործողութիւնն է որով կը զատուին զէնքի տակ առնուողները՝ յաջորդ տարուան յետաձգուածներէն:

Զօրաւաճումը (expédition—սեվգ) զինուորագրուած զինուորները իրենց պատկանած վաշտերը զրկելու գործողութեան կ'ըսուի:

Զօրաճակումը (libération—իսթիպասալ) իրենց զինուորական ծառայութիւնը աւարտած զինուորներուն ազատ ձգուիլն է:

Զօրացումը (démobilisation—քերիսիս) զօրաշարժի դադարման հետեանքով զինուորներուն իրենց տեղերը վերադարձուիլն է:

Փախստական (insoumis—գաչագ) կը կոչուի այն զինուորացուն՝ որ զօրահաւաքին չի պատասխաներ:

Դասալիք (déserteur—ֆիրարի) կը կոչուի այն զինուորը որ իր զինուորական ծառայութեան մէջէն կը փախչի:

Մարզանք (exercice—քալիմ) կը կոչուի զինուորացիներու կատարած կրթութիւնը՝ զինուոր դառնալու համար:

Ռազմափորձ (manœuvre—մանօվրա) կը կոչուին բանակներու կատարած ընդհանուր փորձերը՝ պատերազմի վարժուելու համար:

8.— ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Խաղաղութեան շրջան (temps de paix—վազքը հազար) կը կոչուի երկրի մը արտաքին յարաբերութեանց բնականոն վիճակը:

Պատերազմական շրջան (temps de guerre—վազքը սեփեք) է երբ երկրի մը արտաքին յարաբերութեանց բնականոն վիճակը կը խանգարուի:

Դիւանագիտական յարաբերութիւններ (relations diplomatiques—միւնաստապար ճիփյօմաքիփի) երկու երկիրներու միջև գոյութիւն ունեցող բարեկամական կամ ոչ-թշնամական յարաբերութիւններն են:

Պատերազմի յայտարարութիւնը (déclaration de guerre—իլանը հարս) երկու երկիրներու միջև կատարուած գործողութիւն մըն է, որով կը խզուին դիւանագիտական յարաբերութիւնները: Յարաբերութեանց խզում տեղի կ'ունենայ սակայն չափ անգամ առանց պատերազմի յայտարարութեան:

Թշնամութիւնները (hostilités — մուխասեմաք) այն բոլոր թշնամական գործողութիւններն են որոնք տեղի կ'ունենան երկու երկիրներու միջև դիւանագիտական յարաբերութեանց խզումէն ետք:

Պատերազմական վիճակ (état de guerre—

հալը հարս) կը կոչուի երկու երկիրներու միջև այն վիճակը՝ որ կը տեւէ պատերազմի յայտարարութենէն մինչև հաշտութեան կնքումը: Այդ միջոցին խզուած կ'ըլլան բոլոր դիւանագիտական ու առևտրական յարաբերութիւնները, ինչպէս նաև գործադրութենէ դադրած՝ ինչ ինչ դաշնագիրներ:

Զօրաւարժը (mobilisation—սեփեքայեղիփ) տեղի կ'ունենայ պատերազմական գործողութիւններէն անմիջապէս առաջ՝ բանակը շարժման մէջ դնելու համար:

Արշաւը (campagne—սեփեք) թշնամութեանց բոլոր տեղողութեան ընթացքին կատարուած գործողութիւններն են, որոնք զօրաշարժով կը սկսին և հաշտութեամբ կը վերջանան: Այս բառին թէ հայերէնը, թէ՛ ֆրանսերէնը և թէ՛ թուրքերէնը տակաւին կը պահեն իրենց հին ձևը՝ որ աւելի արշաւելու իմաստ ունի քան պատերազմի, թէև հին նշանակութենէն ոչինչ չէ մնացած այսօր:

Պատերազմը (guerre—հարս) երկու երկիրներու միջև տեղի ունեցող զինուորական գործողութեանց ամբողջութեան կ'ըսուի:

Կռիւը (combat—մուխարեպի) պատերազմի հետեւանքով երկու բանակներու միջև ռազմաթափառ լին վրայ կատարուած մասնակի կամ ընդհանուր պայքարն է:

ձակասամարտը (bataille—մեյսան մուխարեպի)

այն կռիւն է որ կը մղուի ճակատներու վրայ, մեծ ուժերու միջեւ և որուն արդիւնքը կ'ազդէ բանակներու յաղթութեան կամ պարտութեան վրայ:

Արտաքին պատերազմ (guerre étrangère—հարաւր խարիճի) կ'ըսուի այն պատերազմը զոր տէրութիւն մը կը մղէ ուրիշ պետութեան մը դէմ:

Ներքին պատերազմ (guerre civile—հարաւր խիլի) է այն պատերազմը որ կը մղուի երկրի մը իր իսկ քաղաքացիներուն միջև:

Ընդհանուր պատերազմ (guerre générale—հարաւր ունումի) կը կոչուի երբ պատերազմը բազմաթիւ երկիրներու մէջ կը մղուի:

Նուիրական պատերազմը (guerre sainte—հարաւր սինի) կը մղուի հակառակորդ կրօնի մը պատկանողներուն դէմ, յափշտակուած սրբատեղի մը վերագրուելու, կամ պարզապէս կրօնքի մը պաշտպանութեանը համար: Իսլամներու նուիրական պատերազմը կը կոչուի ձիհաս:

Յմահ պատերազմը (guerre à mort կամ guerre à outrance) այն պատերազմն է զոր երկիր մը կը մղէ մինչև իր վերջին շունչը, իր գոյութիւնը պաշտպանելու համար:

Հրոսակային պատերազմ (guerilla—չիքա մուհարեպետի) կը կոչուի այն պատերազմը որ կը մղուի ոչ-կազմակերպուած բանակներու միջև:

Ձանգուածային զորամղով (levée en masse) կը

կոչուի երբ քաղաքի մը կամ երկրի մը բնակիչները բոլորը մէկ ոտքի կը կանգնին՝ թշնամիին արշաւանքին դիմադրելու համար: Այս կռիւն մասնակցող ոչ-զինուորները մարտիկ կը նկատուին՝ եթէ յարգեն պատերազմին օրէնքները:

9.— ԲԱՆԱԿԻՆ ՂԵԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մարտագիտութիւնը (art de guerre—Ֆեհմի հարաւ) այն գիտութիւնն է որ կը բովանդակէ, ընդհանուր առմամբ, բոլոր այն ծանօթութիւններն ու դործողութիւնները, որոնք անհրաժեշտ են բանակ մը կազմակերպելու, կրթելու և ղեկավարելու համար: Մարտագիտութիւնը ամբողջութիւնն է ռազմադիտութեան և ռազմավարութեան:

Ռազմագիտութիւնը (stratégie—սեվգիւլմէլ) այն գիտութիւնն է որ կը սովորեցնէ բանակները ղեկավարել, զանոնք ռազմադաշտ առաջնորդել, պատերազմելու կարող վիճակի մէջ դնելու համար անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնել. մէկ բառով, կատարել բոլոր անհրաժեշտ ձեռնարկները՝ մինչև թշնամիին հետ կրակի և աչքի հաղորդակցութեան մոտեցում: Կրակի և աչքի հաղորդակցութիւնը զինուորական տառութիւն մըն է և կը նշանակէ երկու բանակներու պատերազմելէ չկարենալ խուսափելու աստիճան իրարու մօտենալը:

Ռազմավարութիւնը (tactique—քապիա) կը պարունակէ բոլոր այն ձեռնարկները որոնք կը կատարուին թշնամիին հետ կրակի և աչքի հաղորդակցութեան մոնելու վայրկեանէն, կռիւը շահելու կամ պարտութենէ զոչլանալու համար:

Պատերազմական նախարարութիւնը (ministère de la guerre—հարալիէ նեզարէքի) այն վերին հաստատութիւնն է որ մասնաւորապէս խաղաղութեան ժամանակ կը ստանձնէ ցամաքային և օդային բանակներու կազմակերպութիւնը, կրթութիւնը և ղեկավարութիւնը:

Մովային նախարարութիւնը (ministère de la marine—պահրիէ նեզարէքի) պաշտօն ունի ծովային բանակը և նաւատորմը կազմակերպելու ու ղեկավարելու:

Վերին սպայակոյսը (état-major général—երեսանը հարալը ումուքի) այն բարձրագոյն մարմինն է որ կը զբաղի բանակին զուտ զինուորական հոգերովը, որովհետեւ պատերազմական նախարարի պաշտօնը աւելի վարչական պաշտօն մըն է քան զինուորական, և նոյն իսկ Եւրոպայի մէջ յաճախ ոչ-զինուորականներ պատերազմական նախարար կրնան ըլլալ:

Մովային սպայակոյսը (état-major de la marine—երեսանը հարալը պահրի) ծովային նախարարութեան մէջ գոյութիւն ունեցող վերին մարմինն է:

որ ստանձնած է նաւատորմին մասնագիտական հոգերը:

Վերին հրամանատարը (commandant en chef կամ commandant suprême—պաւ գօմանցան) պատերազմի ատեն բանակին վերին ղեկավարն է: Թուրքիոյ մէջ ցամաքային և ծովային ուժերուն վերին հրամանատարը Սուլթանը ըլլալով, բանակին ընդհանուր հրամանատարը կը կոչուի վերին հրամանատարի փոխանորդ (պաւ գօմանցան վեֆիի):

Սպարապետ (généralissime—սերասիք) անունը կ'առնէ ընդհանրապէս ցամաքային ուժերուն վերին հրամանատարը:

Մովապետ (amiralissime—սօմանմալ գօմանցանը) անունը կը տրուի ընդհանրապէս նաւատորմի վերին հրամանատարին:

Հրամանատարներով (commandant—գօմանցան) կը կառավարուին զօրաբանակները և նաւաբաժինները թէ՛ խաղաղութեան և թէ՛ պատերազմի ատեն: Հրամանատար անունը կ'առնեն նաև աւելի փոքր զօրամասերու հրամայողները:

Սպայակոյս (état-major—երեսանը հարալ) կը գտնուի նաև ամէն զօրաբանակի մէջ:

Ռազմագիծ (plan—փլան) կը կոչուի այն քաակագիծը՝ որով պատերազմները կը ղեկավարուին:

10.— ԲԱՆԱԿԻՆ ԿԱՅՔԸ

Ընդհանուր բանակետ (quartier général—գա-
րարկետիր ումումի) կը կոչուի պատերազմի ատեն
բանակին ընդհանուր կեդրոնը, որ կը գտնուի վե-
րին հրամանատարին և ընդհանուր սպայակոյտին
անմիջական վարչութեան տակ: Ընդհանուր բա-
նակետը չատ անգամ ռազմադաշտէն հեռու կը
գտնուի:

Բանակումը (campement—օրսուկետի գումազ)
բանակներու ու է վայրի մէջ կեդրոնանալն է,
կռուելու կամ կռիւի պատրաստուելու համար:

Բանակասեղին (camp—օրսուկետի) բանակնե-
րու բանակած տեղն է:

Բացօթեայ բանակասեղին (bivouac—աչրդ օր-
սուկետի) բաց դաշտին մէջ զօրքերուն բանակած
տեղն է:

Վրանաւոր բանակասեղի (cantonnement—չա-
սրլը օրսուկետի) այն բանակատեղին է, ուր զօր-
քը կը բանակի վրաններու տակ:

Զօրակայանը (quartier—մեցիլ) այն վայրն է
ուր կը տեղաւորուի բանակ մը, ոչ անպատճառ
կռիւ մղելու համար:

Զօրահանգրուանը (étape—գօմազ) այն վայրն
է, ուր բանակ մը կ'իջեւանի իր ճամբուն ընթաց-
քին:

Ռազմաբաս (théâtre de guerre—սարիլ հարպ)
ընդհանուր բառով կ'որակուին այն վայրը կամ
վայրերը ուր երկուստեք կը մղուին պատերազ-
մական ընդհանուր գործողութիւնները:

Ռազմադաւաթ (champ de bataille—սարիլհա-
րախեթ) այն վայրն է, ուր կը մղուի ճակատա-
մարտը:

Ռազմաերջանը (zone des hostilités—մանքրգա-
թիլ հարիխեթ) այն շրջանակն է, որուն մէջ տեղի
կ'ունենան պատերազմական որոշ գործողութիւն-
ներ:

11.— ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շփում (contact—քեմաս) կը կոչուի երկու թըշ-
նամի բանակներու՝ առանց դեռ կռիւի սկսած ըլ-
լալու՝ աչքի հաղորդակցութեան մէջ մտնելը:

Նախակռիլ (escarmouche — իլի միւսասմե)
տեղի կ'ունենայ ընդհանրապէս զլիաւոր կռիւներէն
առաջ, և առաւելապէս նպատակ ունի թեթեւ հը-
րացանաձգութեան միջոցով թշնամիին ուժերը չօ-
շտիել:

Ընդհարումը (rencontre կամ engagement—միւ-
սասմե) երկու փոքր ուժերու միջիւ մղուած պայ-
քարն է, որուն յետոյ կը յաջորդեն բուն կռիւ-
ները:

Յարձակումը (attaque—հիւճում) թշնամիին վերայ ընթանալն է՝ զայն տեղի տալու հարկադրելու նպատակով :

Հակայարձակում (contre-attaque — մուգապիլի քեարուզ) յարձակում կրող կողմին կռտարած փոխադարձ յարձակումն է :

Գրոհ (assaut—անի հիւճում) այն արագ և բուռն յարձակումն է՝ որ տեղի կ'ունենայ թշնամի դիրք մը անմիջապէս գրաւելու համար :

Գրկախառն կռիւր (mêlée) տեղի կ'ունենայ երբ երկուստեք այնքան կը մօտենան իրարու որ կռուողները կը խառնուին մէկզմէկու :

Սուիճաւոր յարձակումը (attaque à la baïonnette—սիւնկիւ հիւճումը) սուիճներով կատարուած յարձակումն է , որուն կը դիմեն երբ երկու թշնամի կողմերու հեռաւորութիւնը հազիւ մէկ քանի տասնհակ մէթրի կը հասնի :

Սուիճամարտ (combat à la baïonnette—սիւնկիւ մուհարեպեսի) կը կոչուի այն կռիւր որ տեղի կ'ունենայ սուիճներով՝ սուիճաւոր յարձակումէ մը ետք :

Սուետրամարտ (combat à l'épée) կը կոչուի երբ կռիւր սուրով կ'ըլլայ , ընդհանրապէս ձիաւորներու միջեւ :

Գործող քիւն (opération—հարկեհար) բառով կ'որակուին բանակներու կատարած ընդհանուր

շարժումները : Այդ շարժումները կ'ըլլան յարձակողական կամ պաշտպանողական :

Պաշտպանողական (défensive—միւսաճաա) բանակի մը կատարած այն գործողութիւններն են որոնք նպատակ ունին մէկ կողմէ անոր դիրքերը պահպանել և միւս կողմէ կասեցնել թշնամին :

Իսկական պաշտպանողականը (défensive proprement dite—միւսաճաաի մուքլաֆա) պարզապէս նպատակ ունի պահպանել գրաւուած դիրքերը և թշնամիին յառաջխաղացութիւնը կասեցնել :

Յարձակման պաշտպանողականը (défensive active—միւսաճաաի միւքլաֆա) այն պաշտպանութիւնն է որ նպատակ ունի դիրքերը պաշտպանելով ուժ առնել և ապա գրոհ տալ թշնամիին վերայ :

Նահանջի պաշտպանողական (défensive de retraite—միւսաճաաի րիւնիի) կը կոչուի այն պաշտպանողականը , որ որոշ հեռաւորութեան մը վրայ կը պահէ թշնամին՝ ապահովելու համար իր նահանջը :

Յարձակողականին (offensive—քեարուզ) նպատակն է՝ պահելով հանդերձ նախապէս գրաւուած դիրքերը՝ թշնամին վտարել իր դիրքերէն :

Իսկական յարձակողականով (offensive proprement dite—քեարուզը ասիլի) բանակը կը ձգտի իսկապէս գրաւել թշնամիին դիրքերը :

հաբուսիկ յարձակողականը (թեւրուզը ֆերի) նպատակ ունի յարձակում կեղծելով՝ թշնամիին սր-խալ գաղափար տալ իր ուժերուն մասին և զայն խուճապի մատնել:

Յարձակողականը՝ յարձակման ենթարկուած թշնամի դիրքերուն համաձայն՝ կ'ըլլայ

ձակասային յարձակողական (de front—նեպիե թեւրուզը) .

Կեդրոնային յարձակողական (de centre—մեր-էկի թեւրուզը) .

Կողային յարձակողական (de flanc—եան թեւ-րուզը .

Կռնակի յարձակողական (de derrière—արգա թեւրուզը) :

Յառաջխաղացութիւնը (marche en avant—ի-լերի հարեքի) բանակի մը իր բոլոր զանգուածով կանոնաւոր կերպով առաջ երթալն է:

Յետխաղացութիւնը (mouvement rétrograde—կերի հարեքի) բանակի մը կանոնաւոր կերպով դէպի ետ երթալն է:

Նահանջը (retraite—հիւնաք) այն է որ պար-տութեան մը կամ զինուորական ու է նպատակի մը պատճառով բանակը կը թողու իր դիրքերը:

Հետապնդումը (poursuite—բաագիպ) նահան-ջող զօրքին ետեւէն եղած հալածանքն է:

Պաշարումը (siège կամ investissement — մու-

հասերէ) այն է որ թշնամի ամրոց մը, ամրութիւն մը կամ մեծ ուժ մը դուրսի հետ որ և է հաղոր-դակցութիւն չունենալու և նահանջի գիծը կըտ-ուելու աստիճան կը շրջապատուի:

Եզերապաշարումը (blocus) ծովեզերեայ բեր-դաքաղաքի մը կամ քաղաքի մը ծովէն պաշա-րումն է մարտանաւերու միջոցաւ:

Շրջապատումը (tourner—իհաքա) թշնամի ուժի մը ետեւէն դառնալով, զայն մէկ քանի կրակի մէ-ջը առնելն է:

Շրջառիկ շարժումը (mouvement tournant կամ mouvement enveloppant—չիլիքիւ հարեքի) այն գործողութիւնն է զոր բանակ մը կը կատարէ թըշ-նամին ետեւէն կամ կողէն զարնելու համար:

Մրազրում կռիւր (combat projeté—մուսամ-մեմ մուհարեպի) ռազմագծով նախապէս ճշտուած կռիւն է:

Հանդիպակոյիւր (թեւսիւֆի մուհարեպի) ա-ռանց նախապէս ծրագրուելու՝ թշնամիին ուժե-րուն յանկարծական երեւման վրայ մղուած կռիւն է:

Զբաղեցուցիչ կռիւր (թեղալ մուհարեպի) տե-ղի կ'ունենայ թշնամիին ուժերը զբաղեցնելով՝ բա-նակին հանգիստ տալու կամ մեծ կռիւի մը պատ-րաստուելու համար:

Անակնկալը (surprise—պաաբն) թշնամի ուժ մը յանկարծակիի բերելն է՝ անոր հանդիստի պա-հուն կամ կռուելու պատրաստ չեղած միջոցին:

12. — ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Քառուիլը (se replier— չեփլմեք) բանակի մը կանոնաւոր կերպով ետ երթալն է, նահանջի մը պարագային:

Լքել (abandonner— քերք) կը կոչուի բանակի մը իր դիրքերը թողուլը՝ պարտութեան մը վախէն:

Պարսկ (évacuation— քախիլիք) կ'ըսուի երբ բանակ մը իր գրաւած մէկ քաղաքը կը լքէ:

Նահանջել (battre en retraite— քիւնաք իքմեք) կը կոչուի երբ բանակ մը իր դիրքերը ձգելով ետ կ'երթայ՝ կռիւի մտնելէ առաջ կամ ետք:

Փախուսք (fuite— գալմագ) անկարգ կերպով նահանջն է:

Խուճապալիք փախուսք (fuite en débandade) կը կոչուի երբ փախուստը շատ աւելի անկարգ է:

Յանձնուիլ կամ յանձնում (rédition— քեսլիմ) փախուստի մը կամ նահանջի անհարգութեան հետեւանքով թշնամիին յանձնուիլն է:

Անձնատուութիւն (capitulation) կը նշանակէ, զինուորական դաշինքի իմաստով, այն համաձայնութիւնը, որով զինուորական պետ մը առանց պայմանի կամ պայմանաւոր կերպով կը հրաժարի թշնամիին դիմադրելէ:

Չախտուածը (échec— ահեմը մովաֆազիէք) ձեռնարկուած ո եւ է գործողութեան մը գլուխ չկարենալ ելլելն է:

Պարսութիւնը (défaite— մաղուպիէք) կանոնաւոր պայքարէ մը ետք, կռիւ մը կորսնցնելն է:

Խուճապը (déroute— պօզկուցլուք) բանակի մը անկարգ փախուստն է՝ ամբողջական պարտութեան մը կամ պանական երկիւղի մը հետեւանքով:

Քալալուսը (débacle— հազիլեք) նոր կռիւի չկարենալ մասնակցելու աստիճան՝ բանակի մը պարտութիւնն է:

Կուռելու անկարող դարձնել (mettre hors de combat— սամը հարպսան խսրին գըլմագ) կը կոչուի երբ բանակ մը թշնամի զինուորը կը մատնէ այն տեսակ կացութեան մը, որ ան անկարող կ'ըլլայ ալլեւս կռիւի մասնակցիլ:

Բնաջնջումը (anéantissement— իննիզամը քիւլի) բանակի մը կազմակերպութենէն ո եւ է նշոյլ մը չմնալու աստիճան քայքայումն է:

Նս մղել (repousser— քեֆ իքմեք) կ'ըսուի երբ բանակ մը թշնամի յարձակման մը առաջը կ'առնէ՝ դիմադրութեամբ կամ փոխադարձ յարձակումով:

Տեղահան քնելը (déloger— մկզիքսէն չըգարմագ) թշնամին իր գրաւած և ամրացած դիրքէն հանելն է:

Վսարել (chasser—թարս իթմէֆ) կը կոչուի երբ բանակ մը թշնամին կը հանէ և ետ կը քշէ իր գրաւած դիրքերէն :

Հող շահիլ (gagner du terrain—արագի գազանմազ) թշնամիին ետ քաշուելուն կամ վտարուելուն վրայ՝ բանակի մը աւելի առաջ երթալն է :

Առում (prise—գապք) կը կոչուի պաշարուած քաղաքի մը գրաւումը :

Գրաւում (occuper—իւղալ) թշնամիին պատկանող դիրք մը կամ ամրութիւն մը խլելն է :

Անկում (chute—սուզուք) կը կոչուի քաղաքի մը կամ ամրութեան մը թշնամիին ձեռքը անցնիլը :

Վերագրաւում (reprise կամ réoccupation—իսթիւստ) կ'ըսուի երբ բանակ մը իր կորսնցուցած մէկ դիրքը վերստին ետ կ'առնէ :

Արշաւանգ (invasion—իսթիլլա) կը կոչուի երբ բանակ մը յաղթականօրէն կը գրաւէ թշնամի հողը :

Խուժում (incursion) կը կոչուի երբ բանակ մը բռն յարձակումով մը կը գրաւէ թշնամի դիրք մը :

Գերել կամ գերի վարել (faire prisonnier—եսիր էթմէֆ) կ'ըսուի երբ բանակ մը՝ անձնատուութեան մը հետեւանքով կամ բռնի՝ թշնամի բանակէն որ և է ուժ կ'ենթարկէ իրեն :

Աւարել կամ աւար առնել (butiner կամ

prendre des butins—իթթիմամ) յաղթական բանակին կողմէ թշնամի բանակին պատկանող որ և է նիւթեղէնի գրաւումն է՝ ըստ պատերազմական օրէնքներու :

Աւարի սալ կամ քալիլ (piller—հալմա) ժողովուրդէն աւար գրաւելն է՝ առանց նկատի ունենալու պատերազմական օրէնքները :

Զինուորական հարկ (réquisition—թեքեալիթը հարալիէ) բանակի մը կողմէ իր երկրին կամ իր գրաւած մէկ երկրին բնակիչներուն վրայ դրուած պարտաւորութիւնն է՝ բանակին պէտք եղած առարկաները կամ աշխատանքը հայթայթելու համար, փոխարժէքը վճարելու պաճանով կամ ոչ :

Պատերազմական տուրք (contribution de guerre—հարալ վերկիսի) կը կոչուի առաջին պարտաւորութիւնները՝ զորս յաղթող կողմը կը դնէ գրաւուած երկրին բնակիչներուն վրայ :

Ֆաշտութիւն (succès—մուաֆաֆալիթք) կոչուի մը մէջ ժառանգի առաւելութիւն ձեռք բերելն է :

Կոխը շահիլ (gagner le combat—մուհարեպիլի գազանմազ) կոչուի մը ամբողջական կերպով վատարելն է :

Առաւելութիւն ձեռք բերել (supériorité—թեքեվվիլ) կը կոչուի զինուորական որ և է զործուութեան մէջ թշնամին գերազանցել :

Ֆաղքել կամ յաղթութիւն (victoire—կալիլ կիմէֆ) կը կոչուի կոխել մը հետեւանքով շահուած յաղթութիւնը :

Յաղթանակել կամ յաղթանակ (trionphe— մուգաֆֆերիք) կը կոչուի թշնամիին վրայ տարուած ընդհանուր և վճռական յաղթութիւն մը:

Զինադուլ (trêve— քեքր սիլահ) երկու բանակներու միջև որոշուած պայմանաժամի մը համար կնքուած համաձայնութիւն մըն է՝ կռիւ չմղելու:

Զինադադար (armistice— միւքարեֆ) կը կոչուի այն համաձայնութիւնը՝ որ երկուստեք կը կնքուի, հաշտութեան կամ այլ բանակցութիւններ վարելու համար:

Մասնաւոր զինադադար (armistice spécial— խուսուսի միւքարեֆ) կը կոչուի երբ կռիւը կը դադարի միայն մէկ կէտի վրայ:

Ընդհանուր զինադադար (armistice général— ումուսի միւքարեֆ) կ'ըլլայ երբ ամբողջ ռազմադաշտին վրայ կը դադարի կռիւը:

Հաշտութիւնը (paix— սուլի) երկու կողմէ թշնամութեանց դադարումն է՝ բանակցութեանց և համաձայնութեան հետեանքով:

13. — ԲԱՆԱԿԻՆ ԿԱԶՄՈՒՍԱՐՔԸ

Կազմուսարք (ordre— քեքրիպար) այն մասնաւոր ձեւն է, զոր կը ստանայ կռուելու գացող որ և է զօրամաս՝ կռիւի մտնելէ առաջ: Այս կազմուսարքին նպատակն է փոխանակ զօրքը խմբ-

բուած վիճակի մէջ մղելու դէպի կռիւի գիծը՝ զայն տարածուն և երկարածիգ գտնիով մը մօտեցնել թշնամիին, նախ՝ կարենալ լրտեսելու զայն և երկրորդ՝ ապահով կերպով առաջ խաղալու և կռիւ մղելու համար: Այս կազմուսարքը կը բաղկանայ ուրեմն երկու գլխաւոր մասէ, — ապահովութեան կազմ և հետազոտութեան կազմ:

Ապահովութեան կազմը (service de sûreté— եմնիք խրքեմարք) նպատակ ունի թէ՛ հանգիստի, թէ՛ յառաջխաղացութեան և թէ՛ կռիւի դադարներուն միջոցին բանակը թշնամիին յանկարծական յարձակումներէն և հետազոտութենէն պահպանել:

Հետազոտութեան կազմը (service de reconnaissance— ֆեքիֆ խրքեմարք) նպատակ ունի թշնամիին իսկութիւնը, դիրքը և ուժը հետազոտել ու տեղեկացնել, երբեմն ալ չըջկայ աշխարհագրական դիրքին ու ձեւին մասին գաղափար տալ:

Էիմսարքը (corps principal— գրամբ ֆիլիի) կռուելու գացող զօրամասի մը ուժերուն մեծագոյն մասն է, որ կռիւի համար տրամադրելի կը պահուի, որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ կռուող զօրամասը՝ զունդ, վաշտ թէ գումարտակ՝ իր ուժերուն մեծ մասը կռիւին համար տրամադրելի կը պահէ, և մնացեալը, — մէկ երրորդէն մինչեւ մէկ վեցերորդ և աւելի պակաս, — առաջ կը դրկէ իբրեւ յառաջապահ:

Յառաջապահը (avant-garde—փիեսուր) այն ուժն է՝ որ կ'անջատուի հիմնաթեւէն: Գոռնդը իբրեւ յառաջապահ ընդհանրապէս մէկ վաշտ կը հանէ, մնացեալ երկու վաշտը իբրեւ հիմնաթեւ պահելով, վաշտն ալ իր կարգին մէկ գումարտակ կը հանէ եւ մնացեալ երեք գումարտակը տրամադրելի կը պահէ, գումարտակն ալ իր կարգին երեք դասակներէն մէկը կը շրկէ առջեւէն իբրեւ յառաջապահ:

Յառաջապահի հիմնաթեւը (gros de l'avant-garde—փիեսուր գրսլ փլլիսի) յառաջապահին ուժերուն մեծ մասն է, որովհետեւ յառաջապահը ևս իր կարգին իր զօրքին մեծ մասը իբրեւ հիմնաթեւ կը պահէ և փոքր մաս մը աւելի առջեւէն կը շրկէ:

Նախյառաջապահը (tête de l'avant-garde—փիեսուր փիեսարը) յառաջապահէն անջատուած այդ կրտսեր ուժն է:

Նախագնաց (գերմ. vortrúpp—ուհ պեօլիլիլ) կը կոչուի նախյառաջապահին առջեւէն գացող գումարտակը՝ եթէ նախյառաջապահը առ նուազն վաշտէ մը բաղկացած է:

Ծայրախումբ (pointe—ուհ) կը կոչուի այն աւելի փոքրաթիւ ուժը, զոր նախադնացը կ'անջատէ իրմէ:

Հետագօսիչ խումբեր (patrouille—փեթիՅ ցօլը)

կը կոչուին այն խումբերը՝ որոնք յիշեալ կազմէն կ'անջատուին թշնամին հետագօտելու համար:

Հետագօս (éclaireur—փեթաՅ) անունը կ'առնեն այն զինուորները, որոնք մաս կը կազմեն հետագօտիչ խումբին:

Կողմնապահը (flanc-garde—հսնիպսար) այն ուժն է զոր կռիւի գացող զօրամաս մը կ'անջատէ իրմէ՝ վտանգի պարագային իր մէկ կամ երկու կողմերը պաշտպանելու համար:

Վերջապահը (arrière-garde—սիւսար) հանջի ատեն զօրամասի մը վերադարձը ապահովող ուժն է, որ ամէնէն ետեւ կը գտնուի:

Նախապահակ (avant-poste—իլերի գարագօլ) կը կոչուի այն ուժը զոր հանգստանալու կամ գիշերելու վրայ եղող զօրամաս մը կը հանէ՝ իր հանգիստը ապահովելու, թշնամին հետագօտելու, թշնամի հետագօտութեան արգելք հանդիսանալու, ինչպէս նաեւ յարձակումի ըրպէին պատրաստ գրտնուելու համար անհրաժեշտ ժամանակը ապահովելու նպատակով:

Նախապահակի պահեստին (réserve de l'avant-poste—իլերի գարագօլ ինիլյարը) պահեստի մնացած մասն է:

Մեծ պահակ (grand-garde—իլերի գարագօլ պեօլիլիլերի կամ պեօլիլ գարագօլ) կը կոչուի նախապահակի պահեստին առջեւ գտնուող գումարտակները:

Փոքր-պահակները (petit poste—փոքիւք գարա-
գոյ) այն աւելի փոքրաթիւ ուժերն են, որոնք
մեծ-պահակներէն կը զատուին անոնց ապահովու-
թեան հսկելու համար: Ասոնք ևս, ըլլայ ապահո-
վութեան հսկելու, ըլլայ թշնամի հետադասութեան
արդելք հանդիսանալու համար զանազան կէտերու
վրայ կը կեցնեն պահակներ, որոնք կ'ըլլան՝

Սնքասպաներու պահակախումբ (poste de
sous-officiers—փոքիւք գապիք փօսքասը), և կամ
Ներկայանոց (la sentinelle double - չիֆրէ
նեօպիքնի):

Շրջապահները (les rondes—սեւրիէ գօլլարը)
այն ուժերն են, որոնք զօրամասին հանդիստ առած
պահուն անոր ապահովութեան գիծէն ներս կը
պտտին՝ պահակներու և պահակախումբերու միջև
հաղորդակցութիւն պահպանելու, ինչպէս նաև
արգիլելու համար որ թշնամին ապահովութեան
գիծէն ներս չմտնէ:

14.— ԲԱՆԱԿԻՆ ԴԱՍԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իր ընդհանուր դիրքին տեսակէտով բանակը
կարելի է բաժնել երեք մասի.—

Բանակին գլուխը (tête de l'armée—գոյ պաշը):

Բանակին կեդրոնը (centre de l'armée—
մէ-հեզ):

Բանակին ծայրը (queue de l'armée—կէրի
քարաֆ):

Բանակ մը ճակատէն դիտելով կարելի է բաժ-
նել նոյնպէս երեք մասի.—

Աջ քեւ (aile droite—սաղ նեման):

Կեդրոն (centre—մէհեզ):

Ձախ քեւ (aile gauche—սոյ նեման):

Կռուող զօրքերուն հետ արամադրելի՝ կը պահ-
ուին ուրիշ ուժեր, որոնք երկու կարգի կը բաժ-
նուին.—

Օգնական ուժ (soutien—իսքիւս) կ'ըսուի
այն ուժը որ գումարտակէն անջատուելով անմի-
ջապէս անոր ետին կը գտնուի, անհրաժեշտ բո-
լէին կռիւի գիծին մէջ մտնելու համար:

Օժանդակ ուժ (renfort—բազմիւ) անունը
կ'առնէ այն օգնական ուժը որ կը մտնէ կռիւի
գիծը՝ պակասներու տեղը լրացնելու համար:

Պահեստի ուժը (réserve—իսքիւս) գումարտակէ
մը կամ աւելի մեծ ուժէ կը բաղկանայ, որ շատ
աւելի հետ կը մնայ՝ տկարացած կամ պարտուած
զօրամասերու օգնութեան գալու և կամ թշնամին
չըջառելի շարժումները արգիլելու համար:

15.— ԲԱՆԱԿԻՆ ԴԻՐՔԵՐԸ

Դիրք (position—մեկզի) կը կոչուի այն վայրը, զոր կը գրաւէ բռնակ մը՝ հոնկէ կռիւ մղելու համար:

Կայքը (place—մեկզք) այն վայրն է, զոր բանակը կը գրաւէ պատսպարուելու, պատրաստուելու կամ հանգստանալու համար:

Իրենց նպատակին համաձայն զիրքերը կ'ըլլան՝

Պատրաստվայր (position de préparatifs—հազարըզ մեկզիի) ուր բանակը իր կռուելու պատրաստութիւնները կը տեսնէ:

Ձննավայր (position de reconnaissance—բերաստուս մեկզիի) ուրկէ թշնամի ուժերուն և զիրքերուն մասին զննութիւն տեղի կ'ունենայ:

Սպասավայր (position d'attente—իմքիզար մեկզիի) ուր կը մնայ բանակ մը մինչև որ թշնամիին ուժին և զիրքին մասին լուսաբանութիւն ստանայ:

Դիրքերը, իրենց գրաւած տեղին համաձայն, կ'ըլլան՝

Հիմնադիրք (position principale—մեկզիի ասյի):

Կողմնադիրք (position de flanc—եան մեկզիի):

Յառաջադիրք (positions avancées—իլերի մեկզիի):

Ճակաս (front—նեպնէ) կը կոչուի զիրքերուն թշնամիին ամենէն մօտ գիծը:

Կռուագիծը (ligne de tirailleurs—ալմը խարբը) այն առաջին գիծն է, ուր կռուողները շարուած են կրակելու համար:

16.— ԱՄՐՈՒՅԻՒՆՆԵՐ

Ամրութիւն (fortification — իսքիմքամար) կը կոչուին այն բոլոր ձեռնարկներն ու գործողութիւնները՝ զորս բանակը ձեռք կ'առնէ որպէսզի իր կրակին ազդեցութիւնը թշնամիին վրայ աւելնայ, և ինք կարելի եղածին չափ պահպանուի թշնամիէն: Բանակ մը որպէսզի կարենայ կռուիլ, այսինքն թշնամիին վնասել՝ կարելի եղածին չափ քիչ վնասուելով, ամրութիւններու պէտք ունի՝ անոնց ետեւէն կարենալ պաշտպանուելու և հոնկէ աւելի հեշտ կերպով թշնամին փճացնելու համար:

Բերդափաղաւ (place forte—միւսքանքիմ մեկզք) հին ժամանակներու մէջ հաստատուած այն քաղաքներն էին՝ որոնք կ'ամրացուէին և կը դրուէին պաշտպանութեան վիճակի մէջ: Բերդաքաղաքներն են Էսիրնէն, Փարիզը, Մէցը, և այլն:

Ամրոց կամ բերդ (fort կամ forteresse—գալի) կը կոչուին բերդաքաղաքներու շուրջ կամ քաղաքներէ հեռու զտնուող այն ամրացուած աշտո-

րակները՝ ուրկէ կը կատարուի պաշտպանութիւնը :

Նախաքերդ (fort d'arrêt) կը կոչուի այն մեկուսի բերդը՝ որ թշնամիին առաջին թափը խորտակելու պաշտօն ունի :

Մարսկոց (bastion—բասկիա) բառով կ'որակուին նոր ժամանակներու մէջ շինել սկսուած ամրոցները՝ որոնք բնական զիրքերէ և արուեստական շինութիւններէ կազմուած են և թնդանոթներով պաշտպանուած :

Ամրոցները զանազան անուններ կ'առնեն համաձայն իրենց ձեւերուն :

Յցուն ամրոց (angle saillant—գավիթի խարիճէ) կը կոչուի այն ամրութիւնը՝ որ անկիւնաձեւ դուրս զցուած է :

Ներսամուտ ամրոց (angle rentrant—գավիթի տխիթ) այն ամրոցն է որուն երկու կողմերը դուրս ելած են՝ իսկ կեդրոնը ներս է քաշուած անկիւնի ձեւով :

Փակամրոցը (redoute—րքսութ) առանց անկիւնի և կ'զիւրացած ամրոց մըն է :

Կեռամրոցը (redan—օգ բասկիա) զիկզակ գիծերով ամրութիւն մըն է :

Ուռմաճեայ (embrasure—մագկիւ) կը կոչուի ամրոցներու այն բացուածքը՝ ուրկէ դուրս կը հանուի թնդանոթներուն փողը :

Իրենց զինուորական արժէքին տեսակէտով ամրութիւնները կ'ըլլան

Մեծ ամրութիւններ (խրիսիստամարք ճեսիսէ), որոնք խաղաղութեան ժամանակ ևս գոյութիւն ունին :

Թերեւ ամրութիւններ (խրիսիստամարք խաֆիֆէ), որոնք պատերազմի միջոցին գլուխ կը հանուին :

Ամրութիւնները կրնան ըլլալ նաև ,

Մնայուն ամրութիւններ (fortification permanente—խրիսիստամարք տաիսիս).

Առժամեայ ամրութիւններ (fortification provisoire—խրիսիստամարք մուվազգաթա).

Դաշային ամրութիւններ (fortification de campagne—սահրա խրիսիստամարք) :

17. — ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ .

Հողային ամրութիւններ շինելու դրութիւնը արդի ժամանակներու մէջ ամէնէն աւելի ընդհանրացած է՝ փոխանակ բերդեր և ամրոցներ շինելու հին սովորութեան : Այս դրութեան ամենամեծ օգուտն է կարճ ժամանակի մէջ պատասպարաններ առաջ բերել կռուող զինուորներուն համար , որովհետեւ բրիչի և բահի մէկ քանի հարուածով կարելի է հողային պղտիկ թուժբեր շինել և կռուել

անոնց ետեւէն: Նաև, այս դրութեան շնորհիւ, ամբողջ վաշտեր կրնան իրենց գոյութիւնը նշմարելի չընել՝ գրեթէ հողին հետ չփոխուած ըլլալով, մինչդեռ հին ձեւի ամբութիւնները վայրկենապէս ցոյց կուտային բանակի մը դիրքերը: Հողային ամբութիւն ըսելով պէտք է հասկնալ ուրեմն հողը այնքան մը փորել, որուն մէջը կամ ետին կարելի ըլլայ պատասպարուիլ:

Հասակադիրք (position du tireur debout) կը կոչուի մարդու հասակի չափ եզոզ փորուածքը, որուն մէջը մտնելով զինուորը թշնամիի գնդակէն և ակնարկէն որոշ չափով զերծ կ'ըլլայ:

Ծնկադիրք (position du tireur à genou) կը շինուի նուազ խոր, եթէ հասակաչափ փորուածքներ չինելու համար անհրաժեշտ ժամանակը չկայ, ու այդ պարագային զինուորը մէջը ծունկի եկած կը կռուի:

Դիսակադիրք (position du tireur couché) զինուորը պառկած վիճակի մէջ պատասպարելու չափ միայն խորութիւն կ'ունենայ և կը շինուի ժամանակը աւելի նուազ ձեռնառու ըլլալու պարագային:

Խրամը (tranchée—ալնը խանգի) հողին մէջ առաւել կամ նուազ խոր փորուածք մըն է, առջեւը հողի պղտիկ և հագիւ նշմարելի կոյտ մը գլխուած, որուն վրայ խրամին մէջ մտած զինուորը իր հրացանը կը գետեղէ:

Խրամաք (fossé—խանգի) երկար ու խոր խորամ մըն է, որուն մէջ կը մտնեն բոլոր զինուորները նոյն կուիի գիծով: Խրամատը մինչև 40 մէթր լայնութիւն կ'ունենար, շատ անգամ ջուր կը պարունակէր և կը շինուէր բերդերու շուրջ՝ թշնամիին յառաջխաղացութեան արգելք ըլլալու համար: Արդի խրամատները շատ աւելի նեղ են և կը ծառայեն միայն պատասպարուած վիճակի մէջ կռուելու:

Խրամադիրք (passage de fossé—իրիպար խանգի) հողին մէջ փորուածք մըն է, որ խրամատէ խրամատ կ'առաջնորդէ, թշնամիին կրակէն և ակնարկէն զերծ պահելով:

Ծածկ (couvert—սիւրե) կը կոչուին այն հողի պղտիկ բնական ցցուածքները՝ որոնց ետին կարելի է ապաստանիլ և ապահով կրակել:

Ապաստան (abri—մանալը մանձազա) խրամատներուն մէջ շինուած այն վայրն է, ուր կարելի է մնալ թէ թշնամի գնդակներէն և ուռմբերէն, և թէ օդի արդեցութիւնէն ապահով վիճակի մէջ:

Արգելք (obstacle—մանի) կը կոչուին թշնամիին յառաջխաղացումը արգելիլ, կասեցնող կամ դժուարացնող, ամէն տեսակ բնական և արուեստական խոչընդոտներ, ինչպէս լրճեր, գետեր, ճահիճներ, գահավէժներ, պատնէշներ, ծալակներ, ցանցեր, ցցապատնէշներ և այլն:

Հողադեզը (banquette) հողի այն պզտիկ դէզն է՝ որուն վրայ զինուորը իր հրացանը կը զետեղէ ինք անոր ետին ծածկուելով :

Հողաբլրակը (barbette) հողի աւելի մեծ կոյտ մըն է՝ որ թնդանօթներու համար կը գործածուի :

Որոկ (talus) բառով կ'որակուին զառիվերներն ու զառիվարները՝ որոնք բնական պատուարներ են :

Հողապատեմ (rempart—քօփրագ քապիկ) կը կոչուի այն ամրացումը զիրքը՝ որուն ետեւէն կարելի է պաշտպանութիւն ընել թշնամիին կրակէն զերծ մնալով :

Յցապատեմ (palissade—շարամփօյ) ցիցերով շինուած արգելք մըն է որուն ետեւէն կռուող զօրքը իր պաշտպանութիւնը գործ կը դնէ :

Պատեմք (barricade) զանազան առարկաներու կտորուանքով շինուած արգելք մըն է՝ թշնամիին անցքը գոցելու համար :

Թշնամին դարանի մէջ ձգելու համար կը գործածուին

Յանցք (réseau—քէյ եօրկիւսիւ) դեռիւնը ցցուած բազմաթիւ ցիցեր են՝ որոնք մետադէ փուշերով պատուած թերերով իրարու միացած են :

Թակարդ (guet-apens—սուզագ) կ'ըսուի տեղ մը թաքնուելով՝ թշնամին յանկարծակի բերելուն :

Շուղակները (chausse trape—գուրք գուլուսու) վրան ծածկուած և մէջը երկաթի և ապակիի ցրցուած քներով լեցուն փոսեր են :

Թուճ կամ ամբարտակ (digue—պէմ) կը կոչուին ծովերու կամ գետերու եզերքը շինուած բնական կամ արհեստական պատուարները՝ որոնք ջուրերուն յորդումը կ'արգելեն կամ ի հարկին փլցուելով եզերքի ցամաքը ջուրով կ'ողողեն՝ թշնամի գործողութեանց արդէլք ըլլալու համար :

18.— ՀՐԵՏԱՆԻ

Հրետաօրք (artillerie—քօփնու) բանակին այն մասն է որուն կը պատկանի թնդանօթի գործածութիւնը իր զանազան տեսակներով : Հրետաօրքը միշտ բանակին միւս մասերուն հետ կը գտնուի :

Դաշտային կամ ռջուն հրետանին (artillerie de campagne—սահրա քօփնուսու) զանազան տեսակներ ունի .—

Հետեւաօրքի հրետանի (artillerie à pied—փիսէ քօփնուսու) .

Հեծելաօրքի հրետանի (artillerie à cheval—սիւվարի քօփնուսու) .

Լեռնային հրետանի (artillerie de montagne—մեպիլ քօփնուսու) :

Ծանր հրետանին (artillerie lourde—աղր քօփնու) ևս ունի իր զանազան տեսակները .—

Բերդային հրետանի (artillerie de forteresse—գալի քօփնուսու) .

Ծովեզերեայ հրետանի (artillerie de côte—սահիլ բոփնուսու) .

Ծովային հրետանի (artillerie de mer—պահրիյե բոփնուսու) :

Հրանօր (bouche à feu— ախբը ցարիե) ընդհանուր բառով կ'որակուին այն բոլոր կրակի գործիքները՝ որոնք կրելի չեն, հրացանին կամ ատրոճանակին պէս: Հրանօթ են, օրինակի համար, գնդացիքը, թնդանօթը և այլն: Հրանօթները, որոնք հին ժամանակներու մէջ կը գործածուէին, իրենց նախնական վիճակով անբաւական էին արագ և ուղիղ ուռմը արձակելու:

Թնդանօրը (canon—բօփ) եղաւ որ առաջին անգամ իր փողին չնորհիւ սկսաւ նետել աւելի ուղիղ և ուղղակի նշանակէտին:

Հրասանդը (mortier— հալան բօփը), որուն շատ աւելի կատարելագործուած ձեւերը կան այսօր, կըցաւ նետել կոր գիծով կամ ուռմբը ուղղածիւզ կերպով ձգել նշանակէտին:

Ռմբաձիգը (obusier— օպիւս բօփու) թէ՛ կոր և թէ՛ կոր-ուղիղ (եաքըզ) թռիչքով ուռմը կ'արձակէ, այսինքն թէ թնդանօթի և թէ հրասանդի գործ կը կատարէ:

Աւագահարուած բնդանօրը (canon à tire rapide) աւելի արագ ուռմը արձակող թնդանօթ մըն է:

Բազմափող բնդանօրը (canon-revolver) մինչև հինգ փող կ'ունենայ և ատրճանակի նման դառնալով արագօրէն կ'արձակէ:

Գնդացիքը (mitrailleuse— միքրայեօզ) ուռմբի տեղ բազմաթիւ գնդակներ կ'արձակէ՝ վայրկեանի մէջ մինչև 500—600: Գնդացիքը նախապէս գնդակի տեղ կ'արձակէր մետաղի կտորուանքներ՝ խոռ (խուրսա), ինչպէս կը ցուցնէ ֆրանսերէն բառն ալ mitrailleuse (խոռքնիկ կամ խուրսա նետող):

Հրետանի (batterie— պաքարիա) մէկ քանի թնդանօթներու և իրենց կազմածներուն ամբողջութեան կ'ըսուի: Այս թնդանօթներուն թիւը կ'ըլլայ 4 էն մինչև 8: Այս թիւը կը տարբերի երկրէ երկիր:

Հրետանի (avant train— բօփարլազ) կը կոչուի այն սալը որ ղիւրութեամբ փոխադրելու կը ծառայէ թնդանօթը:

Հրետակառ (caisson—բօփ արապար) թնդանօթը փոխադրող կառքն է:

19.— ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԻՒՆ

Սպառագիւնում (armement—բէսիին իքմէ) կը կոչուի բանակի մը անհրաժեշտ զինուորական միջոցներուն հայթայթումը:

Կազմաձաւորում (équipement—քեհիգաթ) կը կոչուի բանակի մը կազմաձաւորուիլը՝ իր բոլոր անհրաժեշտ պիտոյքներով :

Պարեհաւորումը (approvisionnement — երգազ քեսարիքեաքը) բանակի մը համար պարէնի պաշար հայթայթելն է :

Ռազմանիւքը (munition—մունիմաթ) զէնքի վերաբերեալ պաշարներուն ամբողջութիւնն է :

Պայթուցիկ (explosif) բառով կ'որակուին առ հասարակ բոլոր բռնկելի նիւթերը : Պայթուցիկ նիւթեր են՝

Վառօդ (poudre—պարուք) .

Փամփուռ (cartouche—Ֆիշեք) .

Ուժանակ (dynamite—սինամիթ) .

Հրփռ (fusée—քափս) :

Հրագունդ (projectile) կը կոչուին ընդհանրապէս թնդանօթով եւ հրացանով արձակուած գնդակները :

Հրագունդեր են՝

Ռուսք (obus—սանկ) .

Ձեռնառումք (bombe—պօմպա) .

Գնդակ (boulet—մեմի) .

Շռափնէլ (schrapnel—շռափնէլ) .

Ձեմք (arme — էսիմա) բառով կ'որակուին թըշնամին սպաննող կամ վիրաւորող բոլոր գործիքները ըլլան կրակող թէ մխուռող , ինչպէս

Թնդանօթ (canon—քօփ) .

Հրացան (fusil—քիւֆեք) .

Սուիմ (baïonnette—սիւնկիւ) .

Սուր (épée—գըլլըն) .

Նիզակ (lance—մըզրազ) .

Ասրճանակ (pistolet—քապանճա) եւ այլն :

20.— ՀՐԱՅԱՆ

Հրացանի (fusil—քիւֆեք) իր տեսակը ունի ամէն երկիր : Գերմանիոյ զործածած պաշտօնական հրացանն է Մալլօքը , Ֆրանսայինը՝ Լրալլը , Աւստրիայինը՝ Մանլիխէրը , Ռուսիայինը՝ Մօսիքը , իսկ Թուրքիոյ մէջ հին Մարքիմիներու տեղ մօտ քսան տարիէ ի վեր կը զործածուի Մալլօքը :

Փողը (canon—նալլու) հրացանին այն մասն է որ կ'լոր եւ երկար խողովակէ մը կը բաղկանայ եւ ուրկէ գնդակը կը մեկնի կրակ առնելէ ետք : Փողը կը ծառայէ մեկնող գնդակին ուղղութիւն տալու :

Նեանացոյցը (hausse—նիւանկեան) հրացանին վրայ դետեղուած մետաղէ պզտիկ թուազրուած մաս մըն է՝ զոր կը բարձրացնեն կամ կ'իջեցնեն թիբախին մօտաւորութեան կամ հեռաւորութեան համաձայն :

Կասարը (guidon—արփանրգ) փողին ծայրը գտնուած մետաղի փոքր ցցուածք մըն է՝ զոր

գործածեն նշանառութեան ուղղութիւնը ճշտելու համար: Նշանառութեան ժամանակ ակնարկը ուղիղ գծով պէտք է անցնի թէ՛ նշանացոյցին և թէ՛ կատարին վրայ գտնուած կէտերէն՝ որպէսզի ճիշտ թիրախին զարնէ:

Շամփուր (baguette—հարպի) կը կոչուի փողին տակ զետեղուած մետաղէ բարակ ձողիկը՝ զոր կը հանեն պատերազմի ատեն փողին մէջը մաքրելու համար հրացանաձգութիւններէ ետք:

Փլանը (cylindre—սիւրկիւ գօլը) այն գլանաձեւ մետաղէ մասն է՝ զոր կը բանան հրացանը լեցնելու կամ պարպելու համար:

Զսպակը (appareil de sûreté—եմֆիյէք գանասը) մետաղէ փոքրիկ կտոր մըն է՝ զոր կը գոցեն լեցուած հրացան մը պայթելէ արգելելու համար:

Բլքակը (détente—քէքիֆ) կեռաձեւ փոքր մետաղ մըն է զոր կը քաշեն, որպէսզի ասեղը զարնէ փամփուշտին և հրացանը կրակ առնէ:

Շնիկը (tête mobile—խօռն) զսպակին և գլանին զանազան մասերը իրարու միացնող մասն է:

Մագիլը (extracteur—քրնաֆ) պարտապ փամփուշտը դուրս նետելու ծառայող մասն է:

Ասեղը (percuteur—իմե) այն սուր մետաղն է՝ որ բլթակը քաշուելուն պէս կը ծակէ և կը պայթեցնէ գնդակը:

Պահարան (garde—գարֆ) փամփուշտներուն ընդունարանն է՝ ուրիշ անոնք զսպանակի մը շնորհիւ մէկ առ մէկ վեր կ'ելլեն:

Բուցը (crosse—գունսագ) հրացանին ամբողջ փայտէ զանգուածն է:

Դասը (poignée—գապգա) այն փայտէ մասն է, զոր աջ ձեռքը կը բռնէ, ցուցամատով բլթակը քաշելու համար:

Ներքանը (talon—սիպնիկ) հրացանին փայտէ մասին տակն է՝ որ նշանառութեան ատեն աջ ուսին կը կրթնի:

Բերնաչափը (calibre—չափ) փողին բերնին տրամագիծն է՝ որով կը զանազանեն հրացաններուն նետած գնդակներուն տրամագիծը:

Թիւախ (cible—հեսեֆ) կը կոչուի այն մարմինը որուն կ'ուղղուի նշանառութիւնը:

Նշանագիծը (ligne de mire — ցիւան իսաքքը) նշանացոյցէն և կատարէն անցնելով մինչեւ թիրախը հասնող գիծն է:

Նշանակէք (point de mire—ցիւան ցօգքասը) նշանագիծին թիրախին վրայ ցոյց տուած կէտն է:

Հանդիպակէս (point d'atteinte—խապէք ցօգքասը) կը կոչուի թիրախին ու է կէտը՝ որուն կը զարնէ գնդակը:

Ելակէք (point de sortie—չըքրե ցօգքասը) նշանագիծին թիրախին վրայ ցոյց տուած կէտն է, գնդակը արձակելէ ետք:

Թիւ (trajectoire—մահրէքը մեքմի) զնդակին օ-
ղին մէջ սնցած ճամբան է :

Հասողութիւն (portée—մեկգիլ) այն տարածու-
թիւնն է՝ զոր զնդակ մը կրնայ կտրել :

21.—ԿՐԱԿՈՒՄ

Կրակը (feu—աթէ) կրակուող զէնքերուն պայ-
թումն է :

Հրարձակութիւնը (tir—եցախը) զինուորին որ
և է նպատակով կանոնաւոր կերպով կրակելն է :

Հրացանաձողութիւն (fusillade) հրացան արձա-
կելու գործողութիւնն է :

Կամաւոր կրակ (feu à volonté—ավեր աթէի)
կը կոչուի երբ հրացանաձողութեան արագութիւնը
իւրաքանչիւր զինուորի կամքին կը ձգուի :

Համազարկը (salve—հայլը աթէի) բոլոր հը-
րացաններու միահամուռ և հրամանով կրակելն է :

Թնդանօթին հրարձակութիւնը զանազան տե-
սակներ ունի .—

Խմբակրակ (կրուփ աթէի) .

Սովորական կրակ (feu ordinaire—ասի աթէ) .

Կողմնակի կրակ (նեմահ աթէի) .

Արագ կրակ (feu rapide—սիւրաթը աթէ) :

Գնդացիքին հրարձակութեան տեսակներն են .—

Անընդհատ կրակ (սիւրաթը աթէ) .

Ընդհատ կրակ (feu intermitent—ֆէսիֆ աթէ) .

Միակէս կրակ (նօգրա աթէի) .

Հրախուժը (gerbe de feu—նիւզմէի աթէ) բազ-
մաթիւ զէնքերէ արձակուած զնդակներու կազ-
մած ամբողջութիւնն է :

Հրացանի հարուած (coup de fusil) կը կոչուի
հրացանին իւրաքանչիւր հրարձակութիւնը :

Թնդանօթի հարուած (coup de canon) կը կո-
չուի թնդանօթին իւրաքանչիւր հրարձակութիւնը :

Թնդանօթաձողութիւն (canonnade) կը կոչուի
թնդանօթներու ընդհատ ընդհատ արձակումը :

Ռմբակոծութիւնը (bombardement) թնդանօթ-
ներու կանոնաւոր և միահամուռ արձակումն է :

22.— ՆԱԽԱՏՈՐ

Նաւատորմ կամ նաւատորմիկ (flotte—սօնանմա)
կը կոչուի երկրի մը ծովային բանակին մաս կազ-
մող մեծ ու փոքր նաւերու ամբողջութեան :

Տորմիկ (flotille) ա՛ւուներ կ'առնէ նաւատորմը՝
երբ փոքր է :

Նաւաբաժին (escadre—Ֆիլօ) կ'ըսուի այն մեծ
ու փոքր մարտանաւերու խումբին, որ նաւատոր-
մէն կ'անջատուի որ և է նաւային գործողութեան
մը կամ երկրի մը ենթակայ որ և է ծովու պաշտ-
պանութեան համար :

Փոքր նաւաբաժին (escadrille) կը կոչուի երբ նաւաբաժինը աւելի սահմանափակ թիւով մարտանաւերէ կը բաղկանայ :

Մարսանաւ (navire de guerre—հարաւ կեմիսի) կը կոչուին մեծ թէ փոքր բոլոր այն նաւերը որոնք կը գործածուին պատերազմի համար :

Միութիւն (unité) կը կոչուի նաւատորմին մաս կազմող ամէն մէկ մարտանաւ :

Առաջին գիծի մարսանաւեր (batiments de première ligne de guerre) կը կոչուին այն նաւերը որոնք պատերազմին ճակատը կը կազմեն և հետեւեալներն են .— Զրահաւորներ , յաճանաւեր , խուզարկանաւեր , թորփիլանաւեր և ընդծովեաներ :

Երկրորդ գիծի մարսանաւեր (batiments de deuxième ligne de guerre) այն նաւերն են որոնք կամ նախապէս առաջին գիծին պատկանած են և ժամանակի ընթացքին իրենց զինուորական արժանիքը մասամբ կորսնցուցած են և կամ առեւորական նաւեր են՝ որոնք իրենց կարողութեանը համաձայն պաշտպանուած են և կը կոչուին օժանդակ նաւեր (navires auxiliaires) :

Զրահաւոր (cuirassé—զրհիլը) կը կոչուի մարտանաւերուն ամէնէն մեծ տեսակը , որ միջին հաշուով մինչև 25 հազար թօնօ տարողութիւն կ'ունենայ : Զրահաւորներուն գլխաւոր առաւելութիւնն

է երկար ատեն մնալ բաց ծովուն մէջ՝ չնորհիւ իրենց ածուխի մեծ մթերքին , ամէն տեսակ օդի նաւարկել՝ չնորհիւ իրենց մեծ տարողութեան , և յարձակողականի մէջ մեծ դեր խաղալ՝ չնորհիւ իրենց մեծ բերնաշափով թնդանօթներուն : Զրահաւորներուն նաւադախումը հազարէն աւելի է՝ ըսպայ , զինուոր և գործաւոր : Զրահաւորը պատած է զրահներով՝ որոնք 140 էն մինչև 300 միլիմէթր հաստութիւն կ'ունենան :

Տրէսնօք (dreadnaught) աւելի պաշտպանուած և աւելի հզօր զրահաւոր մըն է :

Սուպերտրէսնօք (superdreadnaught) արէթնօթին ամէնէն մեծ տեսակն է :

Եղերապահ զրահաւոր (garde-côte cuirassé) կը կոչուի այն զրահաւորը որ եզերքներու պաշտպանութեան յատկացուած է :

Զրահապատ յաճանաւեր (croiseur cuirassé—զրհիլը ֆուազէօրի) 5000էն 15000 թօնօ տարողութեամբ յաճանաւեր են՝ աւելի ամրակազմ քան յաճանաւը :

Յաճանաւ (croiseur—ֆուազէօր) աւելի փոքր է զրահաւորէն , անկէ պակաս ամրակազմ և սակայն աւելի սրընթաց : Յաճանաւերը ընդհանրապէս նաւաբաժիններու առջևէն հետադօռի դեր կը կատարեն :

Խուզարկանաւեր (aviso) կը կոչուին այն մար-

տանաւերը՝ որոնք պաշտօն ունին հետադատութիւն կատարելու :

Թորփիլաւաւը (torpilleur—porփիսո) աւելի փոքր մեծութեամբ մարտանաւ մըն է՝ որ թորփիլ կ'արձակէ : Թորփիլանաւերը 200 թօնօէ աւելի տարողութիւն ունին և 30 հանգոյցէ աւելի արագութիւն :

Թորփիլաւալածը (contre-torpilleur—porփիսո-ֆէյր) պաշտօն ունի հալածելու թորփիլանաւը : Թորփիլահալածները 800 թօնօէ աւելի տարողութիւն կ'ունենան : Բացի իրենց թորփիլարձակ խողովակներէն, ունին նաև թնդանօթներ՝ մինչև 100 միլիմէթր բերնաչափով :

Թորփիլարձակ (lance-torpille) կը կոչուի մարտանաւին այն գործիքը, որ կը ծառայէ թորփիլ արձակելու :

Ընդծովեան (sous marin—բահրէյաան) ջուրին տակէն գացող փոքր մարտանաւ մըն է՝ որ պաշտօն ունի ոչ միայն հետադառելու, այլ նաև թորփիլ արձակելու : Ընդծովեաններ կան որոնք մինչև 1000 թօնօ տարողութիւն ունին :

Սուզանաւը (submersible) ընդծովեային մէկ տեսակն է, որ կրնայ աւելի շատ մնալ ջուրին տակ :

Ազդանաւերը (monitor) խոշոր թնդանօթներով և հաստատուն զրահով պաշտպանուած փոքր նաւ-

ւեր են, որոնք կը գործածուին եղբրքներու և զետարերուններու պաշտպանութեանը համար :

Թնդանօթակիրները (canonnière) փոքր նաւեր են որոնց մէջ թնդանօթներ զետեղուած են :

Դպրոց-մարտանաւ (batiments-écoles) կը կոչուին այն նաւերը, որոնց մէջ նաւային սպայացուներ կը ստանան իրենց գործնական կրթութիւնը :

Ականադիր (pose-mine) կը կոչուի այն նաւը որ զանազան կէտերու վրայ ահան կը զետեղէ :

Ականացանը (mouilleur de mine) տեսակ մը ականադիր նաւ է, որ ոչ միայն եղբրքներու պաշտպանութեան զիծին վրայ ահաններ կը զետեղէ, այլ նաև թշնամի նաւատորմին հաւանական ճամբաներուն վրայ ահան կը ցանէ :

Ականահաւաք (dredgeur de mines) տեսակ մը նաւ է՝ որ պաշտօն ունի ծովուն մէջ զետեղուած ահանները հաւաքելու :

Ականարձակ (lance-mine) կը կոչուի այն գործիքը որ ահան կ'արձակէ :

Տօֆ (dock) կը կոչուին ընկղմած ընդծովեանները ջուրին երեսը հանելու պաշտօն ունեցող նաւերը :

Օժանդակ նաւեր են նաև, բացի պաշտպանուած առևտրական նաւերէն .

Փոխադրանաւերը (transport) որոնք զինուորական փոխադրութիւններով կը ղրաղին :

Տափանաւերը (chalan) որոնք կը գործածուին զետեղու մէջ փոխադրութեանց համար:

Ծփուն ջրամբարները (citerne flottante) որոնք նաւատորմին համար խմելու ջուր կը փոխադրեն:

Քարիւղանաւերը (petrolier) որոնք քարիւղ կը փոխադրեն:

Ածխանաւերը (charbonnier) որոնք կը գործածուին ածուխի փոխադրութեան համար:

Նաւածիկները (remorqueur) որոնք պաշտօն ունին նաւերը առաջնորդելու կամ քաշելու:

Եզերհետու պաշտպանութիւն (defense de côtes) կը կոչուի ծովային ու է չրջանակ պաշտպանել արտաքին յարձակումներէ:

Պաշտպանութեան առաջին գիծը (première ligne de défense) ծովային չրջանակին մէջ գտնուած նաւային զօրութիւններէն բաղկացած է:

Պաշտպանութեան երկրորդ գիծը (deuxième ligne de défense) բաղկացած է ծովեզերքի նպաստաւոր կէտերու վրայ զետեղուած թնդանօթներէն, ինչպէս նաև նեղուցներու, ծովախորշերու և ծովանցքներու մէջ զետեղուած պայթուցիկ նիւթերէն:

Ընդծովայ ական (mine sous marine) կը կոչուին նեղուցներու, ծովախորշերու և ծովանցքներու մէջ զետեղուած պայթուցիկ նիւթերը:

Հաստատուն քորփիլներ (torpilles fixes) կը կոչուին այն ընդծովայ ականները որոնք որոշեալ

տեղ մը կը զետեղուին, որոշեալ միջոցին պայթելու համար: Ասոնք կազմուած են երկաթեայ գունդէ մը՝ որոնց մէջ վառօթ լցուած է, որ ելեքտրական հոսանքով մը կը բռնկի:

Հաստատուն թորփիլները երկու տեսակ են՝

Ննջուն քորփիլներ (torpilles dormantes) որոնք 10—20 մէթր խորութիւն ունեցող անցքերու մէջ կը գործածուին և ջուրին մակերեսէն 3—6 մէթր վար կը զետեղուին:

Արթուն քորփիլներ (torpilles vigilantes) որոնք առհասարակ շատ խոր չեղած տեղեր կը դրուին և ջուրին մակերեսէն հազիւ 2—4 մէթր վար կը զետեղուին:

Ծփուն քորփիլները (torpilles flottantes) անոնք են որոնք մասնաւոր ուժով մը կ'արձակուին օւռ տեղէ մը, մասնաւոր ուղղութեամբ, և նպատակ ունին ընդհարումով թշնամի նաւերը խորտակել: Ծփուն թորփիլները վեց տեսակ են:

Գնայուն քորփիլներ (torpilles dérivantes).

Տարաւեք քորփիլներ (torpilles divergentes).

Տարուող քորփիլներ (torpilles portées).

Արձակուող քորփիլներ (torpilles lancées).

Ինքնաշարժ քորփիլներ (torpilles automobiles).

Ղեկաւոր քորփիլներ (torpilles dirigeables).

Ծովաստղ քորփիլ (torpille de fond) կը գտնուին ծովուն խորերը և կը կազմեն պաշտպանողական զիններ՝ թշնամի կամ կասկածելի նաւերու մօտաքը արգիլելու համար:

Պաշարման քորփիլներ (torpilles de blocus) որոնք կը զետեղուին թշնամի նաւակայքերու և

զերքները՝ զանոնք պաշարման մէջ առնելու համար :

Լուսարձակը (projecteur) մարտանաւերու մէջ գտնուող այն գործիքն է, որ ելեքարակաւ լոյս կ'արձակէ :

Աւսարակ (tourelle) կը կոչուի մարտանաւերու այն աշտարակաձեւ մասը, որուն վրայ թնդանօթներ զետեղուած են :

Փարոսը (phare) ծովեզերքներու մօտ գտնուող աշտարակներ են, որոնց վրայ լոյս կը վառուի, երբեմն չրջակայքը լուսաւորելու, և յաճախ նշան տալու համար :

Նաւակայան (base navale) կը կոչուի ծովային շրջանակներու ծովակալանիստ քաղաքը :

Նաւակալ (rade) կը կոչուի ծովեզերեայ այն վայրը, ուր կը խմբուին մարտանաւերը :

Նաւարան (arsenal) անունը կ'առնեն ծովեզերեայ այն հաստատութիւնները, որոնց մէջ կը պարապին նաւերու շինութեանը :

Նաւագործարանը (chantier) այն վայրն է, որուն մէջ կը զետեղուի նաւը կառուցուելու կամ նորոգուելու համար : Այս անունը կ'առնեն նաեւ մասնաւոր տուններու պատկանող հաստատութիւնները :

Զինուորական նաւահանգիստը (port de guerre) այն նաւահանգիստն է, որ պաշտպանուած է, և յաճախ կը ծառայէ մարտանաւերուն իբր կայան :

Վ Ե Ր Զ

اسكى خراب قلعہ "شکانه کوره یا پیلہ جقدار"

☞ قہ غول "بکلبہ"

☞ آبدہ

☞ منفرد قہوہ "خان"

☞ پوستہ خانہ

☞ تلفراف خانہ

☞ تلہ فون خانہ

☞ پوستہ، تلفراف، تلہ فون خانہ

☞ جامع

☞ مسجد، تکیہ

☞ نیرنگی نقطہ سی اتخاذا یدیلن جامع

☞ کلیسا

☞ نیرنگی نقطہ سی اتخاذا یدیلن کلیسا

☞ مناستر

☞ نیرنگی نقطہ سی اتخاذا یدیلن مناستر

☞ کچوک مناستر

خورا
 بخارلی فابریقه
 بخارلی دکرمن
 یل دکرمن
 یل طلومبه سی
 صو خزاری
 دوبه اورزنده صو دکرمن
 صو دکرمن
 صو دولاب
 دکر فاری
 دوبه دکر فاری
 لیمان
 کمرل
 صدات نجومیه نقطه سی
 صدات نجومیه احرا ایدیلن
 برنجی درجه نیرکی نقطه سی
 برنجی درجه نیرکی نقطه سی

ایجنی درجه نیرکی نقطه سی
 اوحنی درجه نیرکی نقطه سی
 نقاط مرقه
 معدن او جانغی
 طاش وکیل او جانغی
 کیرچ ویا طوغله او جانغی
 بفاره مدخل
 قیالوق
 منخیلر
 قویلق وبارقان دسترک
 قوم تپه لر
 چاقیلوق
 تفرج باغچه سی
 میوه باغچه سی
 باغلق

کل باغچه سی
 سبزه باغچه سی
 منفرد بیوک اغاچلر
 سیوری اغاچلی اورمان
 طوپ اغاچلی اورمان
 سیوری و طوپ اغاچلر دنتشکل
 اورمان
 یوکک چالیلوق
 قیصه چالیلوق
 کسلش اورمان
 قوری چاییر
 صولا ق چاییر
 چلتیک (پرنج ترلاسی)
 مملحه
 بطاقلوق
 ترکلی بطاقلوق

قامشلق
 کول
 موقت کول
 اسلام مزارلغی
 خرسیتیان مزارلغی
 یهودی مزارلغی

باغ و باغچه کبی دیوار ویا پارمقلق ایله تحدید
 ایدیلن محللر اشارت مخصوصه سنه کوره یا پیلوق
 بوکجا اشارات اولیان حدود لر سیاه نقطه لر ایله
 کومستریلور

لوحه ۷۷ شكل ۲۲ خريطة قديمه يوناني طرقتان ترتيب و قبو لا بدش نشان مختصه كجدا وليدر

۱

حکومت حدودی

ولایت حدودی

سبجاق حدودی

قضا حدودی

ناحیه حدودی

حدود «یکایومتره» طاشی

دیوار

تیمور پارمقلوق

تخته پارمقلوق

یشیلجیت

خند کلی و طیراق سدلیجیت

قوریجیت

طاش ییغنی

چفته خط تیموریول

کینش تان خط تیموریول (۱) استیون

حال انشاده تیموریول

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0795018

ԳԻՆ՝ 2 ՂՐՇ.